

Poglavje *Pravo in praznoverje* (str. 65–92) je precej etnološko obarvano, obravnava pa hudodelca, hudodelca kot volkodlaka, živali kot hudodelke, kaznovanje predmetov, mrliča kot hudodelce, sodniški meč, mrliča kot udeležence v procesu, kraje, kjer so bila sodišča in usmrtilve, ter ceremonial postopka.

Poglavje *Problem krutosti* (str. 93–102) nas popelje v srednji vek, ko se zdi, da je krutost v medsebojnih odnosih kulminirala. Celo pesniki so opevali vojaške spopade in fajde, kjer so si nasprotniki pustošili polja, zasipali vodnjake, rušili hiše, mučili ljudi ter živali in to v neki prvotni divjosti občutkov, npr. v posebnih užitkih pohabljanja ujetnikov, pri čemer so sodelovale tudi ženske. Obravnavane so potrebna kvalifikacija nečloveškosti, druga telesnost in vzroki za nečloveškost.

Naslednje poglavje je namenjeno *hudodelcu* (str. 103–124). Obdelan je hudodelec kot religiozni pojem, za dežele škodljivi ljudje, ki so bili v nekaterih obdobjih res prava nadloga, in povzročitelji množične kriminalitete. Sestavljali pa so jih odpuščeni sužnji in vojaki, pobegli menihi in redovnice, zavoženi sholarji, obubožani podložniki ipd. Obdelana je znana socialna diferenciacija, ko je bila kazen odvisna od stanu in mesta na socialni lestvici. Povezava s planeti se je izražala v planetarni kriminalni antropologiji. Obdelano je sodelovanje hudiča, vešča (čarovnica) kot vez s hudičem ter umevanje in samoumevanje hudodelca.

Nadaljnje poglavje je namenjeno *sodišču* (str. 125–152). Prikazani so sodniki in prisledniki, samo- umevanje sodne dejavnosti, posvetna in duhovna sodišča, čas in kraj sojenja, sodniški simboli in sodnik kot »otrok Jupitra«.

Sledi poglavje o *postopku* (str. 153–176). Obdelana je zasebna justica, postopek proti storilcu, ki so ga zasačili na kraju hudodelstva, izoblikovanje inkvizicijskega procesa, tortura in proces po *Constitutio Criminalis Carolina*, ki so ga sprejeli na državnem zboru v Regensburgu leta 1532.

Poglavje o *rablju* (str. 177–196) zajema predzgodovino, tabuiziranje in ambivalenco, dejavnost, samoumevanje, število usmrtitev in rablja v umetnosti.

Kazni obravnava zadnje poglavje (str. 197–228). Obdelane so zrcaleče se kazni, obešanje, obglavljanje, trtje telesa na kolesu, sežiganje, utapljanje, pokopavanje živega, zazidavanje, natikanje na kol, usmrtitev v vreli tekočini ter še razne druge kazni.

Branje te knjige in gledanje ilustracij je svojevrsten sprehod skozi »Gruselkabinett«.

Čeprav naj bi knjiga zajemala nekdanje Sveto rimsko cesarstvo (nemške narodnosti), je sedanje avstrijsko ozemlje (kaj šele naše) zelo malo upoštevano, z majhno izjemo Tirolske. Tudi avstrijskih piscev je navedenih zelo malo. Od naših piscev je citiran le pokojni Niko Kuret z eno etnološko razpravo. Izjemno zajemanje strokovne literature kaže dejstvo, da je avtor upošteval veliko neobjavljenih disertacij z nemških univerz. Od ilustracij je ena iz Lipe nad Vrbo na Koroškem, štiri iz graškega muzeja Joaneja, štiri iz tamkajšnje zasebne zbirke in štirinajst iz dunajskih ustanov in od zasebnika.

Knjiga z besedilom in ilustracijami daje izvrsten pregled žalostne, k sreči časovno odmaknjene tematike. Zanimiva ni le za specialiste, temveč za vse, ki se zanimajo za zgodovino.

Jože Maček

Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787 (1804). Josephinische Landesaufnahme 1764–1787 (1804) für das Gebiet der Republik Slowenien. 3. zvezek. Ed. Vincenc Rajšp, transl. Drago Trpin. Ljubljana : Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Arhiv Republike Slovenije, 1997. 436 strani, 26 zvd.

Izdajanje jožefinskih merenj se nadaljuje po načrtu. Uvodne študije k 3. zvezku opisov so prispevali kot pri prejšnjih dveh (oceno 1. zvezka glej v ZČ 50, 1996, str. 457–459, 2. zvezka v ZČ 51, 1997, str. 287–288) Feliks J. Bister, Erich Hillbrand in Vincenc Rajšp (vodja projekta). V študijah navajajo vrsto novih ugotovitev v zvezi z nastankom jožefinske izmere. Ker je v zvezi z objavljenim gradivom v tretjem zvezku več novosti in posebnosti, bom opozoril predvsem na ta nova dognanja.

Erich Hillbrand, odličen avstrijski strokovnjak za vojaško kartografijo, je k svojim izvajanjem o nastanku gradiva jožefinskih merenj v prvih dveh zvezkih, dodal več novih ugotovitev. Nekateri izsledki se nanašajo prav na gradivo v tretjem zvezku. Avtor poudarja, da so vojne v drugi polovici 18. stoletja dokazale, da dotedanji način dela kartografov ne ustreza in da karte privatne kartografije niso uporabne pri vojaških akcijah. Zato je Marija Terezija na Lacyjevo pobudo in na prošnjo maršala Dauna leta 1763 ukazala vojaško topografsko izmero svojega obsežnega in raznolikega državnega ozemlja. K sodelovanju je njen sin Jožef II., po njem se tudi ta vojaška izmera imenuje, pritegnil absolvente inženirskih akademij na Dunaju in v Bruslju. Pri predstavitvi terena je bil dosežen v pimerjavi s starejšimi topografskimi kartami pomemben napredek. Opustili so običajen gručast in perspektiven način prikazovanja terena in ga nadomestili s tlorisnim. Dopolnilo k topografskim kartam predstavljajo zvezki z opisi vseh tistih podatkov, ki na karti niso mogli biti zadostno prikazani. Projekt kartiranja je bil na celotnem avstrijskem ozemlju izpeljan v slabem četrletju.

V tretjem zvezku naletimo na časovno neusklajenost in določene posebnosti pri kartiranju. Tretji zvezek se nanaša na sekcije (30 sekcij), ki obsegajo današnjo zahodno Slovenijo. Geografsko je zajet velik del Julijskih Alp (Trenta), celotno Posočje (Bovško, Kobariško), idrijsko področje, del Furlanije (Goriška Brda, Banjščica), Kras, obala Jadranskega morja od Devina do Savudrije in Istra. Notranjo Istro in dele Furlanije, ki so bili pod Avstrijo, so kartirali v času nastajanja celotnega zemljevida. Ko pa se je po miru v Campo Formidu 1797 priključil večji del Beneške republike habsburškim deželam, je nastala potreba, da se kartografsko obdela tudi novo pridobljene dele v Istri in Furlaniji, ki so do ukinitve pripadale Beneški republiki. Tu pa se pojavijo neke posebnosti pri kartiranju. Da bi delo pospešili, kartografi niso risali v običajnem merilu (1 : 28.000), ampak v izmeri 1 : 57.600. Dela zaradi spremenjene politične situacije niso dokončali. Po miru v Lunéville se je kartiranje 1804 nadaljevalo, pri čemer so uporabljali že vpeljano merilo 1 : 28.000. Kartografi niso samo nadaljevali začete delo, ampak so tudi ponovili že leta 1797 zajete pokrajine. Toda tudi projekt, začel leta 1804, ni bil dokončan, saj je morala Avstrija z bratislavskim mirom leta 1805 vse nekdanje beneško ozemlje predati Francozom oziroma novo ustanovljeni Kraljevini Italiji. Na srečo so bili v 13. sekciji zajeti leta 1804 tisti predeli, ki danes pripadajo Sloveniji.

S tem »dvostopenjskim« kartiranjem dajejo kartografi za istrski del izsledke dveh različnih, sicer v zelo kratkem časovnem zaporedju nastalih obdelav. S tem omogočajo primerjavo na podlagi dveh meril z različno močnim topografskim sporočilom. Ta dvostopenjski načrt kartiranja v tem času komaj še kje zasledimo. Je namreč edinstven in izredno uporaben za znanost. Na treh mlajših topografskih kartah obstajajo z vidika kartografije razlike v primerjavi s starejšimi kartami jožefinskega merjenja do leta 1787. Pojavlja se natančnejše šrafiranje – npr. pobočja so prikazana tako, da se izboljšuje zaznavanje naklonske stopnje bregov; naselja so manj shematizirana, kar prikazuje v bistvu dejansko podobo vasi; prometna mreža je risana natančneje. Brez dvoma je opazen razvoj kartografskega oblikovanja.

Zemljevidi jožefinskih merenj, dajejo najpodrobnejšo krajinsko podobo slovenske zemlje, zelo popolno so navedena imena naselij, hribov in voda ter ledinska imena. Topografska imena se pojavljajo v petih jezikih: slovenščini, nemščini, italijanščini, hrvaščini in furlanščini. Na kartah so natančno izrisani hribi in vzpetine, razširjenost gozdov in vinogradov, smer vodotokov, izviri in močvirja, obdelovalna zemljišča. Zelo dobro je razvidna kultiviranost pokrajine. Za vse te prikaze so uporabljali različne barvne oznake.

Posebno pomembno dopolnilo h kartam za raziskovanje je pisni del z opisi pokrajine in njenih značilnosti. Ker gre na področju zahodne Slovenije in Istre za nekatere zanimive in enkratne podatke, ki prispevajo k bolj jasni zgodovinski podobi tega področja v drugi polovici 18. stoletja, bi na te zapise posebej opozoril. Karte in priloženi pisni del so odlična osnova za raziskovanje gospodarske in poselitvene zgodovine.

Kot posebnost naj omenim, kot je rečeno v pisnem delu, skalnat vrh gore Nanos, s katerega se vidi daleč na beneško ozemlje (strateško izredno pomembna točka) in služi za orientacijo mornarjem, ki plujejo od Benetk proti Trstu. Opis gozdov je na področju, ki ga obravnava tretja knjiga, zelo raznovrsten. V visokogorju in na Idrijskem je visok gozd (smreka, jelka, hrast), v Istri pa prevladuje nizko hrastovo grmovje. Zelo se razlikujejo med seboj področja glede vodnatosti. V različnih sekcijah je opisan tok reke Soče od izvira do izliva v Jadransko morje. Poudarjena je slikovitost pokrajine, skozi katero teče Soča, označeno rečno dno (kamnita tla) in bregovi rek (strmi,

skalnati bregovi), označeni sta širina reke in globina. Strokovno so zelo uporabni podatki o hidroloških posebnostih posameznih področij. Na področju Raven (Kanalski vrh) je posebej omenjeno, da je najti malo vode in da si morajo prebivalci teh krajev pomagati s šternami. Podobne opombe so na področju Šempasa in pri Komnu, kjer je izrecno rečeno, da ja često pomanjkanje pitne vode, le v gosposčinskem gradu je dragocena šterna, ki mora kraj oskrbovati s pitno vodo. Pri Črnem vrhu nad Idrijo je zanimiva pripomba, da se prebivalci poslužujejo deževnice, ki se zbira v šternah in v kotanjah na tem območju. V kotanjah zbirajo prebivalci tudi sneg, ga na debelo pokrijejo z listjem in dračjem, da so poleti preskrbljeni z vodo. Hidrološko posebnost predstavlja Doberdobsko jezero, ki ima podzemno povezavo z Jadranskim morjem, zato je podvrženo plimovanju. Za reko Timav, ki izvira pri Štivanu in se po približno 1000 korakov izlije v Jadransko morje, pa je v zapisu navedeno, da je ta voda s svojo vlago tako nezdrava, da na njenem področju nihče ne zdrži več kot nekaj mesecev. Opisi rek in potokov so poučni tudi zaradi tega, ker omenjajo mostove (lesene in kamnite) z označbo njihovega stanja in trdnosti, brodo ve in mline. Za most na Soči pri Kanalu je posebej označeno, da se čez reko pne v enem loku ter da je eden najlepših in umetelno grajenih mostov iz kvadratnih kamnov.

Pri opisu poti bi posebej opozoril na komercialno cesto, ki je speljana ob Soči s Koroškega proti Trstu, na deželno cesto (od Gorice do Ljubljane) in goriško poštno cesto. Sicer pa je za večino cest in poti označeno, da so slabe, težko prehodne, včasih neprimerne tudi za ježo. Zanimiva je opomba pri Robiču: »Nasplošno imajo tukajšnji prebivalci slabe poti in prav nič se ne trudijo, da bi jih izboljšali«; podobna opomba je pri Vrhovlju-Kojskem: »Poti so povsod prevozne za malo otovorjene kmečke vozove, zato v vseh navedenih vaseh ni niti enega konja, pač pa za vleko uporabljajo vole, zaradi česar so podložniki primorani graditi in vzdrževati vozne poti«.

Posebno pozornost kartografi posvečajo opisom mest in pomembnim trdnim zgradbam v njih (Trst, Gorica, Vipavski Križ, Ajdovščina, Vipava). Nekoliko dlje bi se zadržal pri nekaterih opombah v zvezi z opisom trdnih zgradb, saj te najbolj prikazujejo kulturno pokrajino. Cerkve, ki so omenjene, so vse zgrajene iz kamna, vendar je za mnoge rečeno, da so iz slabega materiala in niso trdne. Pri nekaterih cerkvah je opomba, da so zapuščene (pri Žabčah cerkev sv. Pavla; nad Kamnico, na hribu nad Ligo cerkev sv. Jederti; Srednja vas pri Cerknem cerkev sv. Ivana – brez strehe; na Nanosu kapela sv. Brica; na hribu nad Rupo cerkev sv. Katarine). Ti podatki o cerkvah in kapelah na kartah in opisih bi lahko služili za izdelavo topografije cerkvenih objektov na našem ozemlju v drugi polovici 18. stoletja, kar bi služilo za primerjavo z današnjim stanjem.

Za spomeniško varstvo in umetnostno-zgodovinske raziskave so zanimivi opisi gradov, predvsem njihovo stanje v drugi polovici 18. stoletja. Na področju, ki ga obravnava tretja knjiga, je omenjenih veliko gradov, predvsem na Primorskem in Goriškem. Nekateri od omenjenih so se ohranili v celoti ali v razvalinah do danes. Za nekatere je v opisih omenjeno, da so v slabem stanju (v Tomaju je star, opuščen grad; grad Kalec, grad Dobrovo). Značilno je, da so kartografi pri nekaterih gradovih omenili tudi način gradnje gradov. Za zidovje pri utrdbi Petovlje pri Krminu je rečeno, da je narejeno na star način s stolpi. Zgradba goriškega gradu ima dvojno obzidje in stolpe v starem stilu. Zgornji grad v Braniku je obdan z obzidjem in stolpi kot v starih časih. Podrobni so opisi gradov Predjama, Prem in Kluže.

Izredno veliko podatkov je vezanih na omembe in opise taborov, te značilne ljudske utrdbene arhitekture na Slovenskem. V opisih beremo, da pol ure od Črnič pri Ajdovščini stoji trdna cerkev, imenovana Tabor, ki je za obrambo utrjena s skalnatim obzidjem (P. Fister, Arhitektura slovenskih protiturskih taborov, Ljubljana 1975, v preglednici str. 162 navaja: »zelo veliko taborsko naselje, še dobro ohranjeno«). Tabori so omenjeni še na področju Zavratca, v Šmihelu pod Nanosom, pri Colu (opuščen tabor, sedaj spremenjen v cerkev), v Vrabčah (na špičastem griču zidana cerkev, obdana z obzidjem in stolpiči), pri Štjaku (slabe pol ure stran na visokem strmem hribu cerkev sv. Katarine, imenovana Tabor, ki jo obdajajo obzidje in stolpiči nekega gradu), v Lokvah pri Divači (star okrogel stolp, v katerem se hrani žito), nad Knežakom.

Med trdne zgradbe popisovalci uvšajo tudi mitnice (sv. Lucija – Most na Soči, Col, Bazovica, Razdrto, Klanec – slaba in se podira, vendar je iz kamna, Starod), poštne hiše (Sežana), cesarske kobilarne (Lipica, Prestranek), gostilne, župnišča in gosposčinske hiše.

Hiše po vaseh in mestih so grajene iz različnega materiala. Na Tolminskem, v Lokvah pri Gorici ali v Čepovanu so večinoma lesene. Na mnogih področjih so sicer grajene iz kamna, vendar slabo zidane. V nekaterih krajih (Kobarid, Kal, Tolmin, Kanal) je posebej navedeno, da so mnoge hiše

enonadstropne. Pri Braniku je posebna opomba, da so vse hiše v tej sekciji grajene iz kamna, čisto majhne in krite z opeko, ki je obtežena s kamni, da bi lahko kljubovala tamkajšnjemu močnemu vetru.

Za preučevanje gospodarske zgodovine celotnega področja nam opisi nudijo nekaj zelo konkretnih podatkov. Pridobivanju rud je posvečeno precej pozornosti. Med drugim je zapisano, da daje Kraljeva špica v Rablju prevzvišenemu erarju veliko svinca in kalomina (cinkov karbonat). Opuščen naj bi bil rudnik železove rude v Trenti (zato je postala cesta neuporabna). V rudniku živega srebra v Idriji so, kot je zapisano, posebnega ogleda vredne vodne napeljave in kamšt. Ob kovačevi hiši v Vehršah (področje Zavratca) kopljejo železovo rudo. Fužine so na kartah in v opisih posebej označene. Talilne peči so v Rablju in Mrzli vodi. Pri izviri reke Hubelj, četrte ure od Ajdovščine, so fužine, dve za železo in ena za baker. Potok Bistrica pri Ilirski Bistrici pa poganja bakrove in železarske fužine. Četrte ure oddaljena od Čepovana je glažuta, ki pa je zgrajena iz lesa. Blizu Ajdovščine je solidno grajen papirni mlin velikega obsega. Po raziskavah Jožeta Šorna je največjo proizvodnjo papirja na Slovenskem dosegel Tomaž Kumar v Ajdovščini in je postal eden najuglednejših papirničarjev v avstrijskih deželah. S proizvodnjo je začel leta 1767. Za papir je uporabljal različne vodne znake. Zelo pogosto je uporabljal kot vodni znak tri navzgor obrnjene polmesece z monogramom T.C.. Verjetno je Tomaž Kumar izdeloval papir tudi za potrebe turške administracije (J. Šorn, Starejši mlini za papir na Slovenskem, ZČ VIII, 1954, str. 87–117; I. Voje, Slovenci pod pritiskom turškega nasilja, Ljubljana 1996, str. 199).

V opisih je omenjen tudi zgodovinski dogodek, vezan na obdobje turških vpadov. Pri kraju Gročana je zapisano: »To podočje je zelo poznano po neki bitki s Turki«. Verjetno gre za turški vpad 10. oktobra 1476, ko so Turki vdrli na Kranjsko, kjer so se zadržali več dni. En del napadalcev je s Krasa vdrl v Istro in proti Trstu. Turki so dosegli Sočo in se spustili v boj z beneškim poveljnikom Antonijem de Verona, ki je v bitki padel. Tržačani so poslali Turkom nasproti 200 vojakov in pod Mohovim gradom blizu Socerba je prišlo do spopada (ta naj bi bil omenjen v opisu), v katerem je padlo 5 Turkov in 3 tržaški vojaki. Iz okolice Trsta so odpeljali Turki okoli 50 ljudi, ki pa se jim je po 6 mesecih posrečilo ubežati in so se vsi vrnili domov (S. Jug, Turški napadi na Kranjsko in Primorsko do prve tretjine 16. stoletja, GMDS XXIV, 1943, str. 21).

Na koncu bi opozoril še na opise tistih sekcij, ki so nastale na slovenskem obalnem področju od Kopra do Savudrije, in tiste, ki se nanašajo na zaledje slovenske Istre. Ker je bilo kartiranje opravljeno po ukinitvi Beneške republike, so popisi nekoliko drugačni. V tabelaričnem delu so podrobni podatki o popisu krajev, navedeno je število hiš, število prebivalstva (posebej plemstvo, duhovščina, uradniki, ostali meščani), število živine (vprežni voli, konji, tovorni osli) ter rubrike o nastanitvenih možnostih za vojsko. Pri Kopru in Piranu so še posebne tabele s popisom trgovskih in ribiških plovil (navedena je njihova nosilnost), mornarjev ter ribičev. Tekstni del pa ima rubrike: značilnosti pokrajine, poti, morske luke, vodovje, gozdovi, izviri ter prostor za nastanitev. Zanimive so naslednje ugotovitve popisovalcev. Bivališča prebivalcev zaledja Kopra so zelo revna, čeprav se od daleč zdijo vasi večje. Razen nekaj starih hiš, je vse, kar se vidi, le staro propadajoče zidovje. Prebivalstvo živi v skrajni revščini. Glavni razlog za maloštevilno prebivalstvo v vaseh je pomanjkanje vode. Podrobno je orisan tok dveh rek Dragonje in Rižane, na katerih so omenjeni številni mlini in fužine. Opisane so tudi sečoveljske in strunjanske soline. Poti, razen glavnih, so zelo slabe in težko prehodne. Veliko o razmerah v slovenski Istri povedo tudi vojaške opombe. Naravne danosti in lega te dežele, ugotavlja popisovalec, so z ozirom na sosednje province, neprimerne za vsakršne vojaške operacije. Pomanjkanje pitne vode ovira koncentracijo vojaških enot (kje naj bi npr. 1000 mož našlo vodo, če še 200 domačinov na teh področjih trpi pomanjkanje). Prav tako ni možnosti za zimovanje, ker so bivališča na podeželju najbednejša, kar si je moč zamisliti. V celotni sekciji ni najti nobene točke, primerne za ofenzivne ali obrambne položaje. Še prostorov za utaboritev je zelo malo.

Vse, kar sem iz pisnega dela posebej izdvojil in razčlenil, je samo nekaj uporabnega gradiva za raziskovalce zahodnega dela Slovenije, ki je bilo zajeto v jožefinskem merjenju. Ko bo po zaslugi ZRC SAZU in Arhiva R. Slovenije postalo gradivo jožefinskih vojaških merjenj v celoti dostopno za znanost in raziskave, bo to prvovrsten vir za študij številnih vprašanj o preteklosti naše države od vegetacije in sestave tal, do kulturne in gospodarske zgodovine.

Transliteracijo zahtevnega nemškega teksta opisov iz gotice v latinico in prevod v slovenščino je odlično opravil Drago Trpin. V posebnem tekstovnem dodatku »Toponomija sekcij« je vodja

projekta Vinko Rajšp zajel celotno besedišče kart. Zelo natančno so izdelani indeksi (nemške, italijanske in slovenske oblike krajevnih imen).

Ignacij Voje

Jože Žontar, Struktura uprave in sodstva na Slovenskem od srede 18. stoletja do leta 1848. Ljubljana : Arhiv Republike Slovenije, 1998. 265 strani.

Dr. Jože Žontar – ravnatelj Zgodovinskega arhiva Ljubljana, arhivist, zgodovinar, univerzitetni profesor – je velik del svojega zgodovinarskega dela in interesa usmeril v raziskovanje uprave in sodstva v 18. in 19. stoletju in velja za glavnega poznavalca te problematike v času Marije Terezije in Jožeta II. Iz njegove bibliografije omenimo le dve deli, ki sta zaznamovali njega, njegov opus in pomembno tudi samo stroko. To je njegova disertacija iz leta 1977 z istim naslovom kot knjiga, na katero želimo opozoriti s tem zapisom, ter pred desetimi leti v treh jezikih objavljena knjiga z naslovom *Priručniki in karte o organizacijski strukturi v deželah Koroški, Kranjski, Primorju in Štajerski do leta 1918* (Graz-Klagenfurt-Ljubljana-Gorizia-Trieste 1988), v katero je Žontar prispeval pomembni študiji o upravi od srede 18. stoletja do leta 1918 in knjigo tudi uredil. Že ta dva podatka prepričata, da je nova knjiga Jožeta Žontarja, ki je nadaljevanje njegovega raziskovalnega dela, strokovno utemeljena in premišljeno urejena. Ob branju knjige se naša pričakovanja povsem potrdijo. Knjiga je namenjena predvsem stroki in predvideva določena predznanja bralca, saj se avtor zelo natančno drži časovnega in vsebinskega okvira, ki ga ponuja naslov knjige.

Nastajanje uprave in sodstva, kar daje osnovo in povezuje s časom 18. stoletja, moremo zamejiti v čas prehoda iz srednjega v zgodnji novi vek – v čas zgodnjenovoveškega oblikovanja držav. S prostorom, kjer strnjeno prebivamo Slovenci, je bilo to povezano v obdobju ambicioznega vladanja Maksimilijana I. (1493–1519). Kot cesar je na eni strani začel na ravni cesarstva vzpostavljati skupno upravno in sodno organizacijo, ki sta ponujali prej kot trdno povezavo le neke vrste bolj urejeno komunikacijo in neko minimalno stičišče v sicer interesno raznolikem cesarstvu, na drugi strani pa je Maksimilijan kot deželni knez vzpostavil nekatere skupne osrednje upravne in sodne organe tudi v habsburških dednih deželah (v našem primeru avstrijskih dednih deželah), kjer je to utrjevanje vladarjevega položaja in nakazovanje poti v absolutizem naletelo na – poenostavljeno rečeno – nasprotovanje takrat že oblikovanih stanovskih korporacij v posameznih deželah. Vendar zaradi teritorialnega sosedstva avstrijskih dednih dežel ter do neke mere tudi povezovanja teh dežel zavoljo takratnega zunanjega vojaškega pritiska lahko v 16. stoletju v avstrijskih dednih deželah že prepoznamo tisto jedro, okoli katerega je nastala s kasneje priključenimi kraljestvi Avstrijska monarhija.

Ko opazujemo oblikovanje uprave in sodstva skozi daljše časovno obdobje, se tako dejansko srečujemo s tremi družbenimi procesi: prvič z oblikovanjem absolutizma, drugič z oblikovanjem države in tretjič s transformacijo individualca fevdalca-plemiča-vojaka, ki je začel – povezan v kolektivno stanovsko telo – svoje interese izražati skupaj z drugimi stanovsko enakimi ljudmi. Stanovi, ki so razvili svojo upravo, so nastopali kot nekakšna opozicija deželnemu knezu-vladarju in njegovi upravi. Svojevrstno rivalstvo dveh strani, ki sta bili hkrati ena od druge odvisni, se je še poglobilo s konfesionalno razprtostjo v 16. stoletju. Šele z verskim razčiščenjem, razmejitvijo in umiritvijo v cesarstvu in s tem tudi v habsburških dednih deželah, ko je prišlo do uvedbe konfesionalnega absolutizma ter zlasti po vestfalskem miru sredi 17. stoletja, ki je za skoraj stopetdeset let usodno zaznamoval celo Evropo, je bilo jasno, da Rimsko cesarstvo nemške narodnosti ne bo več moglo delovati kot politična enota. Glede na razmere v cesarstvu in širše v Evropi, ko so države začele slediti politiki t.i. ravnotežja sil, se je začela oblikovati nova vsebinska podoba avstrijskih dednih dežel – identiteta Avstrijske monarhije. Na prelomu v 18. stoletje so jo pomagali uveljaviti avstrijski vojaški uspehi na jugovzhodu proti Turčiji in ozemeljski sporazumi po španski nasledstveni vojni. Avstrijska monarhija je postala pomembna evropska sila. Njen položaj je vladar skušal najmanj obdržati ter »novo državo« navzven zaščititi z dobro vojsko in diplomatskimi prizadevanji. Za to je moral začeti spreminjati dotedanjo stanovsko samoupravo in izvajati notranje reforme, s katerimi naj bi državo čimbolj pravno in upravno poenotil. Prav o tem – o pravni